

M. Gnatyuk

THE DEVELOPMENT OF THE DIPLOMATIC SERVICE OF THE EUROPEAN UNION: EUROPEAN COMMISSION DELEGATIONS

The article deals with the establishment of foreign representative offices of the European Union, which are an important component of its external relations mechanism. Particular attention is paid to the evolution of the principles and tasks of the EU diplomacy.

Keywords: Delegations of the EU, the European External Action Service, the international representation of the EU, the EU international actorness, external competence of the EU.

Матеріал надійшов 10.06.2010.

УДК 327:303.01:341.213.5

Хельберг У. І.

СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Автор досліджує поняття сек'юритизації, яке ввела в політичну науку Копенгагенська школа з вивчення безпеки, розглядає прояви цього процесу під час реалізації політики безпеки, а також взаємозалежність між феноменами сек'юритизації та ідентичності в теоретичному й емпіричному контекстах.

Ключові слова: сек'юритизація, суспільна безпека, ідентичність.

Поняття «сек'юритизація» активно вживане у західній політичній науці протягом останніх двадцяти років [7; 8; 9; 11; 16; 17]. Важливого значення набуває воно й у російському академічному політологічному дискурсі [див., напр., 3]. В економіці це «розширене використання цінних паперів як інструмент регулювання ринкових відносин і руху позичкового капіталу» [2, с. 342]. Однак сек'юритизація, без якої неможливе розуміння сучасних проявів політики безпеки, залишається не артикульованою в українській політичній науці. Мета нашої статті – ввести це поняття як політичний феномен в українську науку.

У 1970–1980 рр. у зв'язку з набуттям більшого значення економічних та екологічних чинників, політичних прав, культурних ідентичностей, інформаційних технологій виникла потреба виходу за рамки «традиційного» політичного мілітаризму і зовнішньополітичного вектора безпеки та використання комплексного підходу до розуміння сек'юритизації. Ідею такого комплексного підходу висловлювало багато європейських дослідників, які свого часу виділяли кілька сфер

безпеки, наголошуючи на появі нових загроз, не пов'язаних лише з військовою. Саме тоді академічне дослідження безпеки відокремлюється від традиційно домінуючого, що зумовлює виникнення незалежних європейських шкіл у сфері вивчення феномену безпеки.

Однією з них є Копенгагенська школа з вивчення безпеки, де термін «сек'юритизація» отримав нове, ширше визначення. За словами її відомого представника Б. Бузана, військові засоби, покликані підвищувати безпеку держави, створюють лише недовіру та почуття страху серед населення: «Безпека держав залежить, отже, від засобів, що самі по собі посилюють небезпеку в міжнародній системі у цілому» [7, с. 227]. У. Вевер визнає: «безпека починається як військова сфера, яку все більше проблематизують нові сектори (політичний, економічний, екологічний, суспільний)» [16, с. 71]. Саме науковці Копенгагенської школи акцентували пріоритетність політичного розвитку та відокремили його від безпекового. Унаслідок цього безпека стає продовженням політики з використанням надмірних засобів, своєрідною екстремальною вер-

сією політизації, що опиняється за межами політичних правил гри [9, с. 23–24]. Було запропоновано термін *сек'юритизація*, тобто «дискурсивний процес конструювання в рамках політичної спільноти інтерсуб'єктивного тлумачення чогось як екзистенційної загрози [...], а також заклику до невідкладних і виняткових заходів для боротьби із загрозою» [8, с. 491]. Це означає, що коли певне питання сприймають як загрозу, то воно перетворюється на питання безпеки і стає сек'юритизованим; тим часом сек'юритизація виправдовує використання будь-яких засобів для захисту від загрози. Таким чином, потреба в сек'юритизації може виникнути, коли актор заявляє про пріоритетність і терміновість певної загрози, що дає йому змогу вийти за межі усталених процедур прийняття рішень і, відповідно, застосовувати усі можливі заходи для її усунення. На відміну від традиційного підходу, в рамках якого безпека є посиленням політичного, комплексний підхід розуміє політичне як звичайну публічну сферу, де передбачено наявність вибору та прийняття рішення відповідно до існуючих норм і процедур. Про безпеку ж ідеться у разі такої невідкладної проблеми, яка повинна бути розв'язана терміново і це не можна здійснити звичайним шляхом. Тому безпека визначається негативно – як невдача «нормальної політики» [9, с. 34]. В той час, коли зазвичай безпеку трактують як сталий феномен, що характеризується фіксованими категоріями, наприклад, балансом сил, розподілом військової сили, загрозою територіальній цілісності, *сек'юритизація – це процес трансформації певної проблеми в питання безпеки незалежно від того, є загроза реальною чи штучно сконструйованою.*

Копенгагенська школа розрізняє кілька елементів безпеки: політичний, військовий, екологічний, економічний та суспільний, наголошуючи, що кожна сфера життя може бути «сек'юритизована». Це пов'язано головним чином із визнанням важливості інших, окрім державних, акторів міжнародних відносин. Військова безпека завжди стосується держави або союзу держав як основного актора, проти якого може бути спрямована загроза. Коли говорять про політичну безпеку, мають на увазі стабільність держави, розбудову політичної системи, захист суверенітету, ідеології, загалом забезпечення від того, що становить загрозу визнання інституцій, легітимності норм, інколи – інтеграції держав. Про екологічну й економічну безпеку йдеться у разі виникнення загроз екологічного та економічного характеру відповідно.

Більше уваги варто приділити суспільній безпеці, наголосивши, що її основним об'єктом є колективні ідентичності (а не індивіди, як у випадку із соціальною безпекою), наприклад, гру-

пи з певними етнічними, національними, расовими, релігійними ознаками, спільноти, члени яких ідентифікують себе зі спільним колективним утворенням. Отже, суспільна безпека стосується проживання у спільноті – на основі спільної ідентичності, а загроза ідентичності стає об'єктом сек'юритизації [17]. Тобто в той час, як держава захищається від загрози суверенітету, суспільство захищається від загрози ідентичності. Так, наприклад, міграція є завжди предметом безпеки через загрозу національній ідентичності. Щоправда, Копенгагенська школа тлумачить ідентичність як сталу, тобто фіксовану в процесі сек'юритизації [9, с. 205]. Але оскільки ідентичності формуються та змінюються під впливом різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів, а отже, фіксованих ідентичностей немає, то провести межу між більш та менш загрозливими чинниками неможливо. Тому контекст суспільної безпеки трансформується залежно від того, як певна колективна ідентичність визначає необхідність забезпечення від потенційних загроз (мігрантів, терористів, злочинців та ін.). Зокрема, сучасний Європейський Союз характеризується високим рівнем сек'юритизованості в економічній сфері та низьким – у політичній, оскільки багато політичних питань (наприклад, суверенітету і національних меншин) переміщуються у площину суспільної безпеки, будучи артикульованими в термінах національної ідентичності [8, с. 357].

Ідентичність у контексті вироблення та реалізації безпекових завдань можна визначити як «політику належності» [11, с. 470], що передбачає, з одного боку, наявність процесів об'єктивації (наприклад, у вигляді паспортів чи ідентифікаційних карт) для розмежування ідентичностей на основі тих чи інших ідентифікаторів, а з другого – процесів сек'юритизації тієї ідентичності, яка відрізняється від інших, завдяки вивченню та виробленню дискурсу загроз і практик сек'юритизації. Погоджуючись з українською дослідницею Г. Палій, наголосимо на важливості двох векторів у процесі формування ідентичності: внутрішнього – самоусвідомлення людьми себе як спільноти та зовнішнього – «пошук місця у світі» [5, с. 14]. Питання полягає в тому, чи суспільна безпека, що сек'юритизує ідентичності, сприяє виробленню внутрішньої ідентичності спільноти, заснованої не лише на протиставленні зовнішній загрозі.

Наслідком відкриття кордонів для руху людей, товарів, інформації стала деглобалізація, штучно створювана проведенням кордонів для відмежування від ворогів в образі, наприклад терористів, і протиставлення їх глобалізованій міжнародній спільноті. Як стверджує український дослідник М. Ялі у своїй праці, присвяче-

ній формуванню нового міжнародного порядку в умовах глобалізації, саме глобалізація, покликана витворити єдину «макрорівнізацийну систему» (термін Ю. Павленка [4]) на основі поглиблення та розширення взаємозв'язків між різними цивілізаціями, призводить до «глокалізації» ідентичностей, що передбачає нівелювання національних ідентичностей і фрагментацію простору, який їх супроводжує, за рахунок появи численних етнічних, мовних, релігійних, транснаціональних, космополітичних ідентичностей [6]. Європейська ідентичність, яка протягом своєї історії ґрунтувалася на протиставленні європейських цінностей іншим (переважно релігійним [див., напр., 4; 14]), опиняється перед небезпекою, по-перше, остаточної втрати власної важливості через набуття іншими видами ідентичностей усе більшої значущості і, по-друге, перетворення на поле міжідентичної конфліктності, що можна розглядати в термінах зіткнення цивілізацій, яке віднині не обмежене чіткими кордонами, а тому може проявитися в будь-якій точці світу. Тому, на нашу думку, сучасний напрям розвитку саме європейської політики безпеки є прямим наслідком глобалізації та намаганням уберегти національні ідентичності від подальшого нівелювання та розмивання через заперечення «інших», що водночас захистило б європейський простір від наявних і потенційних конфліктів, спричинених названими явищами. Ще один наслідок глобалізації – велика кількість інформаційних потоків, які часто конфліктують між собою, призвели до інформаційної розгубленості людини в сучасному світі, що разом з тим полегшило завдання влади у продукуванні знання та представленні цієї фактично ілюзії визначеності (визначеності «своїх» і «чужих») як єдиної істини. Відповідно, це стосується і витворення знання про загрози.

В емпіричному контексті можемо прослідкувати процес сек'юритизації на прикладі продукування негативного образу іммігранта. У 1997 р. в Європейському Союзі створено біометричну базу даних *Eurodac*. Після подій 11 вересня 2001 р. почалася інтенсифікація розвитку Шенгенської інформаційної системи, в рамках якої виділено чотири категорії ворожої поведінки: порушники громадського спокою (як, наприклад, протестувальники чи футбольні хулігани); підозрілі терористи; люди, виїзду яких за межі ЄС потрібно запобігти; люди, термін дії віз яких закінчився і які, відповідно, мають бути депортовані [13, с. 226]. У 2003 р. на саміті Європейської ради в Салоніках було оголошено про імплементацію *Eurodac* для поліпшення імміграційного контролю: «У ЄС необхідний послідовний підхід щодо біометричних ідентифікаторів або біометричних даних, що матиме результатом

прийняття узгоджених рішень з приводу документів громадян третіх країн, паспортів громадян ЄС та інформаційних систем [Візової інформаційної системи і Шенгенської інформаційної системи II]» [15, с. 4]. Таким чином, розвиток цієї бази даних не обмежився накопиченням інформації лише про біженців та іммігрантів: згодом Візова та Шенгенська інформаційні системи поширилися на всіх «ворожих» індивідів з-поза Європейського Союзу та мешканців ЄС, котрі повинні перебувати під контролем, і врешті об'єдналися в єдину Візову інформаційну систему [15].

Проголошення принципів рівності, толерантності, недискримінації створює дискурс запрошення «інших» представників до участі у соціально-політичному житті суспільства, де ці принципи є основоположними правами людини та громадянина. Але залучення іммігранта до спільноти відбувається одночасно з його криміналізацією – це передбачає примусове збирання біометричних даних, віднесення індивіда до категорій порушників громадського спокою, підозрілих терористів, людей, виїзду чи в'їзду яких потрібно запобігти. За Е. Балібаром, група іммігрантів, як група «порушників» певних правових норм, стає нелегальною щодо існуючого порядку, в якому всі інші групи населення мають легальний статус. Це призводить до відповідних наслідків протистояння порушників з органами влади. Тому в домінуючих груп (ідеться про такі, що мають можливість правового захисту від нерівності, нетолерантності, дискримінації) виникає відчуття небезпеки, що, своєю чергою, легітимізує застосування виняткових заходів відносно «нелегалів». «Так нелегальність, яку прагнуть викоринити, стає сенсом існування апарату безпеки і входить у продукування “синдрому незахищеності”, який захоплює всю державу» [1, с. 118–119]; «на іммігрантів чи людей, яких відносять до цієї категорії, послідовно поширюють панування інституційного расизму, зневагу і повсякденні перевищення повноважень» [1, с. 119].

З огляду на це можна стверджувати, що європейська безпекова спільнота створюється на основі артикуляції та гіперболізації наявних і потенційних загроз. Це означає, що конструювання безпеки неодмінно здійснюється в контексті, який британський дослідник М. Лайанос називає унебезпечуванням (*dangerisation*) [12, с. 426]. Проведення штучних кордонів між безпекою і небезпекою відбувається за відмінностями між певними релігійними, етнічними, расовими, політичними спільнотами з одночасним позиціонуванням відповідних відмінних характеристик як чужих, поганих, загрозованих. Така маніпуляція між сторонами добра і зла сприяє

формуванню ідентичності, яка є ідентичністю-проти-ворога. При цьому ворог сприймається навіть не як «інший» зі своїми цінностями, несхожими, наприклад, на ліберально-демократичні, а саме як «чужий» – ненормальний, недемократичний. Інакше кажучи, конструювання ідентичності «ми» має підґрунтям конструювання запереченої ідентичності «чужі», що і є основою сек'юритизації та сучасної політики безпеки.

Найважливіше питання в контексті сучасної політики безпеки полягає в тому, чи можна сконструювати внутрішню ідентичність винятково як негативну – тобто через заперечення ворожої ідентичності, що не підтримується одночасним витворенням внутрішньої спільності, відчуття належності й ототожнення індивідом себе з групою в межах певних кордонів. Визначення свого

місця у світі через посилення прикордонної безпеки ще не достатньо для формування відчуття належності до внутрішньої спільноти. Проста наявність кордонів, функцією яких є фіксування відмінності й окреслення у такий спосіб політичної спільноти, не доводить безпосередньої присутності цієї спільноти, так само, як відсутність спільноти не означатиме відсутності кордонів.

Разом з тим заходи і потенціал сек'юритизації спонукають замислитися над проблемами етики та моралі, витворення солідарності, дотримання принципу верховенства права. Для збереження зони свободи, безпеки і справедливості потрібно передусім уживати заходів, які перешкоджали б негативним наслідкам надмірної сек'юритизації. Це може бути предметом подальших досліджень цього феномену.

Список літератури

1. Балібар Е. Ми, громадяни Європи? Кордони, держава, народ / Е. Балібар ; [пер. з фр. А. Репа]. – К. : Курс, 2006. – 354 с.
2. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [ред. Б. Гаврилишин]. – Т. 3. – К. : Академія, 2002. – 952 с.
3. Макарычев А. Безопасность и возвращение политическое : критические дебаты в Европе / А. Макарычев // Индекс безопасности. – 2008. – № 4 (87). – Т. 14. – С. 25–40.
4. Павленко Ю. В. История світової цивілізації : соціокультурний розвиток людства : навч. посіб. / Ю. В. Павленко. – 3-тє вид. – К. : Либідь, 2001. – 360 с.
5. Палій Г. О. Становлення єдиної національної ідентичності в контексті реалізації національних інтересів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук / Г. О. Палій ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 16 с.
6. Ялі М. Х. Формування нового світового порядку в умовах глобалізації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук / М. Х. Ялі ; Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2007. – 207 с.
7. Buzan B. An Introduction to Strategic Studies : Military Technology and International Relations / B. Buzan. – Basingstoke : Macmillan in association with the International Institute for Strategic Studies, 1987. – 325 p.
8. Buzan B. Regions and Powers : The Structure of International Security / B. Buzan, O. Wæver. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 564 p.
9. Buzan B. Security : A New Framework for Analysis / B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde. – Boulder, Colo : Lynne Rienner, 1998. – 239 p.
10. Ceyhan A. Technologization of Security : Management of Uncertainty and Risk in the Age of Biometrics [Електронний ресурс] / A. Ceyhan // Surveillance & Society. – 2008. – No 5 (2). – P. 102–123. – Режим доступу: <http://www.surveillance-and-society.org/articles5%282%29/technologization.pdf>. – Назва з екрана.
11. Critical Approaches to Security in Europe : A Networked Manifesto [Електронний ресурс] // Security Dialogue. – 2006. – Vol. 37. – No 4. – P. 443–487. – Режим доступу: <http://sdi.sagepub.com/content/37/4/443.full.pdf+html>. – Назва з екрана.
12. Lianos M. Social Control after Foucault [Електронний ресурс] / M. Lianos // Surveillance & Society. – 2003. – No 1 (3). – P. 412–430. – Режим доступу: [http://www.surveillance-and-society.org/articles1\(3\)/AfterFoucault.pdf](http://www.surveillance-and-society.org/articles1(3)/AfterFoucault.pdf). – Назва з екрана.
13. McCahill M. Globalisation, Surveillance and the “War” on Terror / M. McCahill // Globalisation, Citizenship and the War on Terror. – Cheltenham, UK & Northampton, MA, USA : Edward Elgar, 2007. – P. 212–234.
14. Neumann I. Uses of the Other “The East” in European Identity Formation / I. Neumann. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1998. – 281 p.
15. Presidency Conclusions [Електронний ресурс] / Council doc 11638/03. – Brussels, 5 October 2003, para 11. – 72 p. – Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf. – Назва з екрана.
16. Wæver O. Securitization and Desecuritization / O. Wæver // International Security. – 2007. – Vol. III. – P. 66–98.
17. Wæver O. Societal Security : The Concept / O. Wæver // Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe / B. Buzan, O. Wæver, M. Kelstrup, P. Lemaitre. – London : Pinter, 1993. – P. 17–40.

U. Hellberg

SECURITIZATION AS A POLITICAL PHENOMENON

The article represents an investigation of the concept of securitization, brought in political science by the Copenhagen School of security studies, its manifestations when implementing security policy and the interdependence between phenomena of securitization and identity in theoretical and empirical context.

Keywords: securitization, societal security, identity.

Матеріал надійшов 12.06.2011.